

Statul țărănesc (1933). Notițe (document inedit)

Mircea Vulcănescu

I consider necessary that this original text be published. It's a composition which was clearly elaborated in the context and with the intent to contribute to the debates of the publication „Dreapta” [The Right], about the appropriate state form of social realities in interwar Romania. Title and chronology were taken from Vulcănescu. The notes, which remained at draft level, are made partly in green ink, partly with pencil. These notes are particularly important to give a better understanding of what Vulcănescu understood by rural Romania. But the mere fact that Vulcănescu seriously considered the idea of a peasant state and sought to give it a proper shape it is sufficiently relevant. Interruptions or unfinished sentences are marked with square brackets and the unclear words with a question mark. (Ionuț Butoi)

Keywords: peasant state, peasantry, interwar Romania, interwar sociology.

Cuvinte-cheie: stat țărănesc, țărănime, România interbelică, sociologie interbelică.

După cum arăta acum aproape șase ani Nae Ionescu, interesul de clasă și armonia socială nu sunt termeni omogeni. Clasa socială e o realitate, armonia dintre clase nu e decât un mit prin care burghezia încearcă să justifice în ochii celorlalte clase legitimitatea stăpânirii pe care, în fapt, o exercită în interesul ei.

Pentru politica armoniei sociale, al cărei ideal a fost fixat – în România să fie bine și tot românul să prospere – țăranul nici nu există. Pe țăran burghezia nu-l înțelege, [nici în rosturile] decât asimilându-l cu o ființă pe cale de a deveni burghez.

Rândurile de mai jos nu urmăresc să arate forma pe care în chip imperativ trebuie s-o îmbrace statul țărănesc, pentru că o asemenea formă nu există, ci cată, mai ales, să pună în relief anumite tendințe care există de fapt astăzi și care ar putea cristaliza mâine.

Principiile:

1. Supremația ideii politice a statului de sfat (sovietic) asupra statului parlamentar reprezentativ. Adică existența unei asemenea forme de organizație în care țăranul să nu fie consultat în vederea alegerii unei persoane și investirea ei cu un mandat general și abstract de reprezentare anonimă ca în regimul sufragiului universal, ci un regim în care țăranul să fie direct consultat asupra cutărei sau cutărei măsuri care-l privește,

cu alte cuvinte să se ceară nu [...] ci sfatul popoului. [...]

Decăderea vieții noastre parlamentare și transformarea parlamentelor de după războiu într-un vast colegiu al treilea, lipsit de orice personalitate, inițiativă și eficacitate politică, e departe de a fi opera țăranimii, deși este opera votului universal. [...] Afirmția că țăranul se dezinteresează de viața politică este o enormitate pentru toți cei ce cunosc cât de cât. Numai că între problemele lui reale și cele pe care le legitimează parlamentul e o deosebire totală.

2. Predominarea vieții locale și regionale asupra celei centrale e un al doilea caracter al tendințelor politicii clasei țărănești.

Statul centralist e o emanație a nevoilor clasei burgheze, dornică să uniformizeze și să simplifice oameni și obiceiuri, reducându-i la un tip unic pentru a ușura plasarea mărții standard pe care o produce.

Și trebuie să spunem că – sub acest raport – civilizația urbană are o mare eficiență asupra satului. Eminescu – a cărui înțelegere pentru problemele clasei țărănești în fața burgheziei nu poate fi pusă la îndoială – a caracterizat în două versuri prăpădul pe care-l exercita civilizația asupra sufletului țărănesc. Cercetările îndelungate ale [unor] sociologi a[i] ISR (Institutul Social Român – n.m.) asupra procesului de ur-

banizare arată că gândul exprimat în versurile *Și cum vin cu drum de fier/toate cântecele pier* nu e o metaforă, ci expresia unui proces de îmburghezire a păturei rurale care se continuă sub ochii noștri aproape pretutindeni, cu intensitate variabilă...

Problemele acestea sunt urgente și reclamă o înțelegere a lor din vreme. Căci iată, Consiliul Legislativ are gata un proiect de reformă a codului civil în care, după cum știm, organizația familiei este pusă la curent cu cele mai moderne cerințe ale jurisprudenței apusene, dar care ignoră cu desăvârșire problema „învechită” dar esențială pentru toți cei ce cunosc nevoile juridice reale ale familiei țărănești – a legiferării parțajului de ascendent.

Un asemenea cod civil, gândit cu totul pe alt plan decât al vieții țărănești, uniformizând abstract relații pe care împrejurările diferite le împiedică să fie uniforme – poate fi votat cu relativă inconștiență de emanația burgheză a votului obștesc, fără ca nimeni să nu bage măcar de seamă dificultățile.

Regimul cantonal elvețian este, după părerea noastră, forma de organizație de stat cea mai corespunzătoare nevoilor politice ale păturii țărănești și la ea va ajunge odată forma organizației noastre politice, cu sau fără tutela provizorie a organizației centrale, sau țărănimea nu va mai fi decât o indicație (?) locală.

Socialismul nu iubește țărănimea. Sau o iubește în felul ei. Și din punctul lui de vedere are dreptate. În fapt, socialismul e expresia păturii muncitoare din orașe.

Dar față de țărănime muncitorimea din orașe reprezintă tocmai pătura dezrădăcinaților, a tuturilor celor care nu și-au putut găsi loc la țară, atrași de mreaja sugestiei urbane sau împinși – cea ce e mai grav – de dezorganizarea condițiilor de viață, atrăgând imposibilitatea subzistenței lor la țară.

Deosebirile de mentalitate, de cultură, de ideal, de dependență economică de la unii la alții sunt enorme.

Țăranul are caracterul psihologic al stăpânului la el acasă, stăpân peste familia sa, în casa și-n curtea sa, peste pământurile, vitele și uneltele

sale, liber să-și întocmească viața cum crede mai bine; este respectuos tradiției pentru că reprezintă experiența acumulată a vieții de obște, îndeplinind prin activitatea sa un rost pe care îl vede firesc, fără crize, fără tulburări, fără drame. [...]

Muncitorul, dimpotrivă:

- dependent în activitatea sa economică mai ales de factori sociali, pe care îi vede atârând de judecățile raționate (?) asupra situației, formate de alții, obișnuit să vadă la sfârșitul fiecărei săptămâni în salariu rezultatul concret al străduinței sale, silit să efectueze închis, în atmosfera cenușie și zgomotoasă a fabricii, o muncă în care nu are inițiativă, care nu-i dă satisfacția creatorului, decât printr-un vast proces de autosugestie, ideatie;

- silit să trăiască într-un mediu de ispite sociale, care-l îndeamnă să trăiască peste mijloacele sale, și neputând satisface, să se simtă nefericit;

- dezrădăcinat, nesigur de el, dar conștient de el însuși;

- muncitorul trăiește dramatic și intens o criză sufletească, căreia numai oboseala fizică îi dă oarecare atonie, dar care izbucnește în repaos în accese biologice compensatorii de mare intensitate: femeile, alcoolul, spectacolele colective unde muncitorul își retrăiește (?), alături de uitarea de sine, și cufundarea în avânturile și îngrijorările spiritului colectiv de care e lipsit.

Muncitorul nu înțelege și disprețuiește civilizația rurală.

Cu tot spiritul său realist, și deși are față în față străduința liniștită a civilizației țărănești și sbuciumul dezechilibrat al civilizației urbane, Gherea poate să scrie pagini care vădesc o adâncă neînțelegere a vieții dela țară, de felul următoarelor pagini deja citate în cursul discuției.

Mirajul civilizației burgheze – care am văzut că nu lasă nici pe țăran cu totul indiferent („să vezi înaltele palate”) copleșește de-a dreptul pe muncitor. Și nu atât prin viața de cultură, de confort și de igienă a orașului, la care din perspectiva lui, muncitorul prea puțin ia parte, cât prin caracterul spectacular, al vieții anonime care foșnește în el, prin posibilitatea de a te rătăci în zilele de repaos în oraș și de a te pierde în el ca într-un vis uitând de „ceasul negrelor zidiri”.

Această disprețuire a țăranului nu se mărginește numai cu privire la cultura țărănească, judecată cum am văzut, ci se întinde și asupra capacității politice a clasei țărănești, incapabilă după socialiști să-și impună punctul său de vedere burgheziei și să realizeze, ca atare, singură, fără sprijinul muncitorimii, revoluția socială.

Socialiștii, preocupați mai ales de cucerirea puterii politice prin revoluție, e firesc să disprețuiască țăranimea, incapabilă de aceasta pentru că nu satisface cele mai elementare cerințe tactice ale izbânzii: concentrarea efortului, libertatea de acțiune, economia forțelor, care să ducă la dislocarea adversarului

- 1) Superioritatea de foc în punctul efortului
- 2) Rapiditatea mai mare a mișcării
- 3) Puterea superioară de șoc în punctul efortului

Țăranimea poate însă prin rezistența ei pasivă, să ducă la complectă anihilare și anarhizare a puterii politice centrale instituite, răpindu-i orice eficacitate.

Care este principala armă politică de luptă a țăranului?

Nu răscoala, care lipsită de concentrare și de comunicații mai rezezi ca ale adversarului riscă mai totdeauna să fie înăbușită, fapt care-l face inapt de revoluție, cum pretind pe (bună) dreptate socialiștii. Nici acțiunea celulară, care-și află la țară prea puține centre nevralgice care să-i legitimeze intervenția.

Ci acțiunea de hărțuire (guerilla) haiducească și rezistența pasivă, arme desconsiderate totdeauna de socialiști, dar care s-au vădit în decursul a trei momente ale revoluției sovietice, 1918, 1923 și 1932, în stare să stânjenească serios acțiunea proletariatului urban și să-l silească la concesiile fără de care ar fi periclitat însăși situația lui urbană.

Ceia ce caracterizează această acțiune este faptul că izvorăște dintr-o condiție atât de generală, încât îngăduie acțiuni generale însă deloc concertate, având fiecare, după motivare, lezarea unui interes individual (deportări, silnicii, foamete etc.).

Gandhismul, mișcare politică revoluționară

într-o țară de structură agricolă, e o ilustrare perfectă a adaptării la aceste necesități.

Dimpotrivă, acțiunea pozitivă a țăranimei are un instrument eficace în organizarea cooperatistă. Cooperarea are într-o societate țărănească altă funcție decât într-o societate industrială.

De unde originea ei incontestabil industrială, cooperarea era o organizație tampon menită să atenueze conflictele dintre capital și muncă (o organizație de repartitie) în societățile agrare funcția ei se schimbă. Din factor de repartitie, aci, cooperarea devine organizație de circulație, tampon între micul producător și piața mondială. De unde și cele două forme de cooperare: a) de vânzare în comun și b) de aprovizionare mai apropiată de țăranime.

Explicația acestei schimbări de funcțiune stă în natura specială de exploatare la care sunt supuse satele din partea orașelor. Exploatarea aceasta nu e aceea a patronului asupra muncitorului, ci a negustorului (de multe ori străin de limbă, de lege și de neam) asupra țăranilor.

Sunt târguri cu totul ungurești în Ardeal unde de cum treci de margine nu mai știe nimeni ungurește și în Basarabia sunt centre ovreești care acumulează capitaluri exploatând munca țăranului din regiune lipsit de cooperative! (Culmea e că aceste centre sunt adevărate focare de ideologie comunistă!).

Cooperarea nu e fără primejdii pentru viața de sat. Primejdia constă în pătrunderea spiritului lucrativ, de întreprindere, în cooperativă.

Țăranul nu e un întreprinzător. El nu seamănă pentru câștig, ci pentru acoperirea nevoilor lui proprii și adesea pentru satisfacerea unui rost inerent firei sale, așa cum cultivă orașanul trandafirii.

Cunosc un țăran – și asta desigur că n-au s-o înțeleagă niciodată orașenii – care seamănă totdeauna un pământ – între altele – de pe care nu culege decât sămânța, „că de ce să rămână pârlăoagă dacă i-a dat Dumnezeu mâini”? Cooperarea e pentru el un fel de ajutorare, de ușurare prin obște, după vorba: „unde-s doi puterea crește”, ci nu o întreprindere lucrativă.

Dar iată că în multe sate, unele elemente îmburghezite, mai ales dintre fruntași, pun mâna

pe cooperativă și reușesc s-o facă să „prospere”, adică o transformă în instrument de speculare a producției lor de vin, de piatră ș.a.m.d.

Cunosc numeroase cazuri de asemenea „prosperitate” cooperativă, aproape generalizată în ce privește cooperativele de credit, unde practica împrumuturilor acordate administratorilor rivalizează cu cele mai rafinate procedee ale societăților anonime orășenești.

Care e acum punctul de contact dintre viața țărănească și organizația de credit? Contactul vieții țărănești cu economia de credit se lămurește din cele ce s-au spus mai sus. Un memoriu întocmit de Ministerul de Finanțe în legătură cu conversiunea datoriilor agricole, din care îmi permit să reproduc, lămurirește acest lucru.

Dar contactul vieții țărănești cu viața națională?

Nici acest raport nu e un raport abstract. Relația e cât se poate de concretă și îmbracă dubla legătură a stăpânirii de pământ și a rudeniei de sânge: țara e identificată cu moșia (Delaisi?).

Contactul cu realitățile e totdeauna trăit în specificitatea lui. La conștiința de întreg nu se ajunge decât târziu și prin extensiune succesivă din similitudine în similitudine: țăranul de la Cornova e întâi cornovean și apoi moldovean. Român este abia prin constatarea că și „domnia voastră de la București vorbiți ca noi, vă purtați ca noi, sunteți de o lege cu noi, adică tot români se zice că suntem cu toții”...

Raportul acesta atât de firesc și de concret, această urcare din treaptă-n treaptă, în loc să fie întrebuițat(ă) de școală până la ridicarea omului de la țară la conștiința vieții universale, e înlocuit printr-un salt arbitrar la un naționalism abstract și fără bază care se uită odată cu cărțile de școală prin inexistența împrejurărilor care să-l facă să funcționeze.

Singur sistem național de recrutare a(1) armatei, care duce pe fiul Cornovei, pentru „naționalizare” în Muscel, la Arad – îi mai aduce aminte de el. Dar și aci, rolul efectiv îl constituie nu conceptul de nație ci lărgirea orizontului.

Din nefericire, reforma agrară, mărginită la o reformă a proprietății, nu a putut să-și dea toate roadele neînregistrând țărănimea și cu inventarul,

cultura tehnică și creditul necesar unei exploatații cu totul independente.

De aceea, efectele imediate ale reformei au fost o scădere generală a suprefețelor însăși mântate și a productivității, o părăsire a culturilor rentabile și o extindere a culturii puțin rentabile a porumbului.

De-atunci însă lucrurile s-au mai îndreptat. Din nefericire, în cursul încercării de a găsi o soluție problemei creditului agricol, guvernul pus să o rezolve, a neglijat pentru întâia oară...

Pentru un rezultat economic dubios – dat fiind deosebirile de structură dintre creditul ipotecar de investiție și nevoile creditului țărănesc – legea din 1930 a suspendat inalienabilitatea pământurilor rurale, deschizând, astfel, porțile posibilităților de proletarizare în masă a țărâniei.

Cei ce au studiat însă aceste gospodării au ajuns la concluzii surprinzătoare la prima vedere. Cercetând nenumărate bugete țărănești ei au ajuns să constate cele mai multe lucruri surprinzătoare:

1) Țărănimea nu-și întrebuițează constant toată puterea de muncă. Între mărimea grupului familial, pământul stăpânit și puterea de muncă se stabilește un echilibru optim determinat de intensitatea nevoilor familiei ce trebuiesc acoperite prin munca ei.

2) Tratatate în chip capitalist, adică trecând printre cheltuielile de producție și munca proprie cu familia remunerată la același nivel de salarii cu munca săvârșită pentru alții – precum amortismentul capitalist al inventarului – cea mai mare parte a bugetelor țărănești indică exploatațiuni deficitare.

3) Deficitele acestor bugete, spre deosebire de întreprinderile industriale nu împiedică continuitatea exploatațiilor agricole țărănești.

Pe baza acestor constatări, flancate de altele, economiștii au ajuns să determine în economia țărănească un nou tip de organizare economică.

Elementul esențial al acestei noi forme economice este un fel deosebit de a aprecia avantajul economic decât cel capitalist, și faptul ce rezultă din el: elasticitatea extraordinară a prețurii muncii proprii.

Munca proprie a țăranului nu e niciodată socotită printre cheltuielile de producție. Ea e totdeauna prețuită direct în raport cu nevoile care trebuiesc satisfăcute și satisfacerea acestor nevoi trebuie acoperită oricât ar costa.

Rezultatul muncii, nefiind prețuit [de dânsul] ...în raport cu prețul dela târg, ci cu intensitatea nevoii familiei.

Se ajunge astfel la rezultatul următor: țăranimea nu face economie de muncă proprie. Ea intensifică munca acolo unde are nevoie și le-nevește acolo unde nu mai are. Spre a-și obține produsul de care are nevoie, țăranimea muncește în condițiile cele mai nerentabile – din punct de vedere capitalist – fără să aibă a se plânge.

Și ea își reduce – în mizerie – nivelul de viață la minimum și moare de mizerie, dar procesul de producție nu-l conținește. Se vede de aici un lucru clar: anume că temeiul superiorității rezistenței celulei țărănești față de marea exploatare stă în posibilitatea comprimării nivelului de viață până la limita definită de rezistența fiziologică dincolo de care moartea secerând populația restabilește echilibrul.

Și în efectuarea unui interminabil șir de munci pentru sine remunerate cu totul derizoriu. Toate celelalte elemente fiind mai relative, se vede bine că toate repercusiunile conjuncturii economice asupra familiei țărănești se vor repercuta asupra remunerației muncii proprii. De aci rezultă însă un nou fel de exploatare al țăranimii: dezavantajarea ei în schimbul de produse.

Cea mai limpede minte a economiei burgheze românești – domnul Andrei Corteanu însuși – a dat înapoi în fața perspectivelor proletarizării țăranimii și înfeodarea ei față de bănci.

Atacând conversiunea datoriilor marilor agricultori, domnia sa a fost de acord asupra neoportunității vânzării proprietăților sub 5 ha, pe motivul social că „este în interesul ordinii și echilibrului social, ca pământul să se găsească în mâna celor mai mulți”.

România a avut în acest punct o politică fundamental deosebită de a țărilor capitaliste. O țară efectiv capitalistă, pornită pe calea industrializării rezezi, are o politică fundamental deosebită de aceia pe care au dus-o la noi, toate partidele

după 1907 și în special partidul românesc burghez – prin excelență – vorbesc de partidul liberal.

Am arătat, într-un articol precedent, că la originea oricărui început de dezvoltare capitalistă stă proletarizarea țăranimii. Scoaterea ei din stăpânirea mijloacelor de producție, realizată fie prin exproprierea țăranilor (Anglia), fie printr-o politică de încurajare excesivă a creșterii populației.

Lipsită de mijloace de producție, țăranimea proletarizată își oferă pe nimic brațele de muncă și efinătatea salariilor este stimulentele principale care împinge pe întreprinzător la dezvoltarea producției manufacturiere.

Orice țară capitalistă duce deci o politică de efinire a mâinii de lucru, deci o politică de proletarizare intensivă a țăranimii. Și prin aceasta capitalismul își pregătește singurul elementul său principal de opoziție socială.

Prețuind mai mult întărirea statului național decât dezvoltarea industrială, regimul burghez de după 1907 – vorbesc mai ales de regimul liberal – a intuit, chiar atunci când nu putea încă discerne – condițiile acestei probleme.

De unde o dublă politică, tinzând, pe de o parte: 1) să împiedice proletarizarea țăranimii; 2) să atenueze – la oraș – antagonismul dintre patronat și muncitorime printr-o legislație industrială de protecție a muncitorului care să impună dela origine patronatului industrial sarcinile protectoare la care e supus după sute de ani de evoluție.

Inalienabilitatea pământului atribuit prin reforma agrară și politica de protecție a muncitorimii orașenești – cei doi stâlpi ai politicii sociale românești – sunt însă deadreptul tendințe încetinoare ale ritmului transformărilor capitaliste.

Bancherii – mai ales cei străini – au simțit pe cea dintâi. Industriașii au simțit pe cea de-a doua. Nu discutăm dacă politica dusă în acest sens, fără deosebire – în acest punct – de toate guvernele române de după război este bună și dacă aceste guverne au făcut bine împovărând patronatul industrial peste măsură, numai cu scopul de a evita acuitatea conflictelor sociale de clasă, atenuând la maxim un rău pe care nu-l putea stârpi dela origini.

Constat numai un fapt, că toată politica românească a burgheziei a fost unanimă în această politică socializantă, în care partidul socialist-democrat s-a dezvoltat nu numai ca un tolerat, dar chiar ca o încurajare a guvernelor românești de orice nuanță.

Același lucru s-a petrecut – cu o singură excepție – cu apărarea țărănimei mijlocii de către stat – împotriva proletarizării. Reforma agrară, cu corolarul ei imediat: inalienabilitatea pământului cu care a fost împroprietărit țăranul, constituie fără îndoială o măsură a cărei eficacitate era mărginită e drept în timp la o generație, din cauza împărțirii pământului prin succesiune (raportul de reproducție a mâinii de lucru fiind într-o generație 2/3,4: doi fiind perechea de bază, 3,4 media prolificității familiei țărănești în perioada de timp considerată) dar care constituie totuși o frână de atenuare a proletarizării prin înstrăinarea pământului.

Afară de acest punct, țărănimea a rămas la adăpostul execuției. Dezrobotă de aservirea boierească, țărănimea a căzut în aservirea bancară! Și cineva făcea o socoteală că partea convenită dobânzilor din venitul brut întrece partea convenită altădată boerului ca dijmă.

Se impune aici, odată cu revenirea asupra legii liberei circulații și organizarea de către stat a unui credit special pentru agricultura țărănească. Există o deosebire a felului în care țărănimea este exploatată prin atingerea cu sistemul capitalist de felul în care este exploatată muncitorimea.

În regimul feudal procapitalist, exploatarea țăranului fără pământ de către boerul stăpânitor de pământ se face într-un singur fel. Boerul îngăduie pe țăran să lucreze pământul pe care pretinde că are drept, iar țăranul îi întoarce în schimb o parte din produsul brut: dijmă sau zeuiala.

Și mai e obligat – de asemeni – să lucreze câteva zile de clacă pe pământul curat boeresc, adică pe pământul al cărui produs integral îl ia boerul.

Intensificarea exploatației ia aci forma limpede a sporirii dijmei și a înmulțirii zilelor de clacă. În regimul neoibog, forma juridică a re-

lațiilor dintre proprietar și muncitor se schimbă, fără să se schimbe și situația de fapt a țăranului. Țăranul desrobot de clacă, dar rămas fără pământ, e obligat în fapt să cadă la învoială cu proprietarul, primind de la el fie pământ în dijmă, fie salariu în bani pentru munca efectuată.

Dar cum nevoia de pământ a țăranului e mai urgentă decât a proprietarului, pentru că ultimul nu trage din exploatare decât câștig, în vreme ce primul trage hrana lui de subzistență, în fapt țăranul va fi constrâns de mizerie să muncească pe pământul proprietarului în orice condiții îi va impune acesta.

Este regimul „tocmelilor agricole” pe care țăranul va fi constrâns să-l împlinească – unii cerând chiar – pentru a împiedeca refuzul țăranului de a munci pământul boieresc – instituirea muncii obligatorii.

În momentul în care țărănimea devine – prin împroprietărire – stăpână pe pământul pe care-l muncește, situația plugarului se schimbă. Țăranul stăpân pe pământul lui și în gospodărie – având asigurat un fond minim de subzistență – nu va mai munci pentru proprietar decât în măsura în care brațele familiei depășesc întinderea pământului stăpânit, atunci când acesta e insuficient să asigure țăranului subzistența.

Țăranul va prefera, la nevoie, să intensifice munca pe pământul lui mai curând decât să muncească la altul. Munca la altul va fi legată de el mai ales de satisfacerea anumitor nevoi speciale, împrumut de vite, de inventar, de sămânță, schimb de muncă, nevoie de bani, nevoie de credit, nevoie de sprijin juridic sau administrativ.

Rezultatul acestei schimbări de împrejurări e o rărire și scumpire generală a mâinii de lucru în agricultură, care constituie astăzi sarcina cea mai grea a mării agriculturi, sarcină care, pusă în față cu scăderea prețurilor face ca marea agricultură să fie cronic deficitară.

Faptul pune pe gânduri pe marii agricultori, care nemaiputând exploata munca țărănească se gândesc tot mai insistent la legiferarea muncii forțate în agricultură. Situația exploatarea țărănimei, ia atunci o formă deosebită. Ea trece din procesul de producție în procesul circulației de bunuri. Ea apare în deosebirea dintre prețurile

produselor agricole și cele ale produselor industriale, în așa numitul foarfece al prețurilor. Să-l lămurim: am văzut că țărănimea își concentrează toată puterea de muncă în gospodăria proprie.

Mijlocul de remediere a acestui fapt e cooperarea. Cooperarea, izvorâtă în Apus din nevoia de constituire a unui tampon între patroni și muncitori, are în statele agrare din răsărit, cu totul alte funcții: ...aceia de a se interpune între micul gospodar și piața capitalistă în dublul scop de a 1) îngădui plasarea avantajoasă a producției gospodarului 2) aprovizionarea gospodăriilor deadreptul de la sursă suprimând câștigurile intermediarilor.

Cooperarea mixtă de vânzare-cumpărare constituie organizația tampon care îngăduie micilor exploatații în plin contact cu organizația capitalistă [...] Ea se vedește a fi în același timp instituția cea mai capabilă de a împăciui (un) individualism ireductibil al micului proprietar cu nevoile colective realizate prin vânzarea în tovrășie.

Pe ele, se cuvine să le ajute statul mai curând ca pe oricare, organizând în jurul lor atât aprovizionarea aparatului de stat cât și organizarea exportului, și chiar organizarea [...]

Mecanizarea agriculturii:

Mecanizarea ar constitui o risipă inutilă într-o vreme în care munca țaranului e elementul cel mai efitin. Asocierile pentru folosirea la maximum a inventarului existent sunt cu totul alt nivel. Iată o comună basarabeană cu 350 de gospodării și numai 53 pluguri – sat sărac, înapoiat, zice îndată agronomul. Sat care practică cea mai sănătoasă (?) raționalizare, adaugă sociologul, care constată sub această situație o rețea intensă de învoieli și de schimburi de muncă pentru folosirea la maxim a acestui minim de inventar.

Aci nu mașina economisește munca. Căci munca abundă, Slava Domnului. Ci munca economisește mașina. Căci oamenii nu sunt supra-munșiți. Ci ceia ce importă este existența unui echilibru optim între brațe, pământ și inventar.